

Βούτσεκ: Ένα ημιτελές αριστούργημα

Αναστασία Σανίκα*

2015

Ο Georg Büchner ξεκίνησε να γράφει τον *Woyzeck* το 1836. Τον Φεβρουάριο του 1837, λίγο πριν ολοκληρώσει το έργο, πέθανε από τύφο, σε ηλικία 23 ετών. Ο *Woyzeck* απέμεινε ένα ημιτελές, δυσανάγνωστο, αποσπασματικό χειρόγραφο, το οποίο δεν συμπεριελήφθη καν στην πρώτη έκδοση των έργων του Μπύχνερ από τον αδερφό του, το 1850. Μια ατυχής εκδοχή του εμφανίστηκε το 1879, σε μια κριτική έκδοση των έργων του συγγραφέα, που όμως δεν εμπόδισε τον κορυφαίο δραματουργό του γερμανικού νατουραλισμού Gerhart Hauptmann να αναγνωρίσει την αξία του. Τελικά ο *Woyzeck* κατάφερε να φτάσει στη σκηνή το 1913 και υπό την επιρροή του Franz Wedekind.

Ο *Woyzeck* είναι έργο ρεαλιστικό, που ταυτόχρονα όμως κινείται και εκτινάσσεται στην περιοχή του ποιητικού θεάτρου. Αναγνωρίζει τη διαλεκτική του κοινωνικού αίτιου – αποτελέσματος και ταυτόχρονα την τραγικότητα της ανθρώπινης ύπαρξης. Ίσως γι' αυτό έγινε δεκτό με ενθουσιασμό τόσο από τους εκπροσώπους της νατουραλιστικής σχολής όσο και αυτής των εξπρεσιονιστών και προκάλεσε πολλές συζητήσεις και διαμάχες ως προς το πού ανήκει. Η αξία του όμως βρίσκεται ακριβώς στο εύρος του οράματος που εμπεριέχει. Από όλους πάντως αναγνωρίστηκε ως ο πρόδρομος και η απαρχή του μοντέρνου θεάτρου όπως το γνωρίσαμε τον 20ό αιώνα.

Ο ήρωας Βούτσεκ, στρατιώτης, ο οποίος βιώνει τη βαναυσότητα, την απαξίωση και τον εξευτελισμό της ανθρώπινης ύπαρξης στο στρατόπεδο όπου ζει και υπηρετεί, είναι ένα πρόσωπο κατακερματισμένο, βαθύτατα τραυματισμένο, αποτέλεσμα των κοινωνικών συνθηκών και της κοινωνικής αδικίας που μέσα από την προσπάθεια της προσωπικής του αντίδρασης και ρήξης, της προσωπικής του διαδρομής και επανάστασης, σκοτώνει ό,τι πολυτιμότερο έχει –τη γυναίκα που αγαπά, γιατί αυτή τον απάτησε. Με αυτή την έννοια, ο Βούτσεκ είναι η πρώτη φιγούρα τραγικού προλετάριου του παγκοσμίου δράματος και γίνεται ο πρόδρομος του ήρωα

του νατουραλισμού που έρχεται αργότερα. Ταυτόχρονα όμως ο Βούτσεκ υπάρχει και φωτίζεται μέσα από τις αντιθέσεις και το παιχνίδι του φωτός και της σκιάς. Η θρυμματισμένη ύπαρξή του γίνεται βορά στη δεισιδαιμονία, στις παράλογες φοβίες και το αδιέξοδό του δεν είναι πια αποτέλεσμα της κοινωνικής διαλεκτικής αλλά της διαταραγμένης υπαρξιακής του ταυτότητας. «...Ολοφάνερα ο Büchner θεωρούσε ότι, αν και η κοινωνική επανάσταση θα μπορούσε να βοηθήσει τους Βούτσεκ αυτού του κόσμου, ωστόσο δεν θα μπορούσε να τους σώσει. Όσο δίκαιη και αν είναι μια κοινωνία δεν θα μπορούσε να δώσει απαντήσεις στην αιώνια τραγωδία της ανθρώπινης ζήλειας. Η τραγωδία της κοινωνικής κακοποίησης είναι μόνο μια πλευρά της τραγωδίας της ανθρώπινης ύπαρξης και γέννησης καθαυτής»¹. Είναι αυτή η δεύτερη αντίληψη και ποιότητα που τον κάνει ταυτόχρονα προάγγελο του εξπρεσιονισμού.

Το έργο, γραμμένο με τη μορφή σκηνών και επεισοδίων, δεν έχει τη γραμμική ανάπτυξη και εξέλιξη της συμβατικής δραματοουργίας αλλά «αναπηδά από τη μια στιγμή στην άλλη και σε πολλές περιπτώσεις η ακολουθία τους εναλλάσσεται»², φέροντας έτσι στοιχεία και προβλέποντας το επικό θέατρο του Brecht, χωρίς ωστόσο να γίνεται σε οποιαδήποτε στιγμή διδακτικό ή κοινωνικά καταγγελτικό.

Η παράσταση της ομάδας Σημείο Μηδέν, παρότι έδωσε μεγαλύτερη έμφαση στην κοινωνικά καταγγελτική διάσταση του έργου, αποσιωπώντας εν πολλοίς τα στοιχεία που το κάνουν ένα από τα μεγαλύτερα αριστουργήματα του ποιητικού θεάτρου, είναι ωστόσο μια δημιουργία εξαιρετικής δύναμης και ποιήσης ως αποτέλεσμα. Ο σκηνοθέτης Σάββας Στρούμπος επέλεξε μια αυστηρά στυλιζαρισμένη έκφραση, όπου όλα τα επιμέρους στοιχεία, ο ήχος, η φωνή, το σώμα, οι λέξεις, το φως, λειτούργησαν με τέτοια ακρίβεια, ενάργεια και συνεργασία που το αποτέλεσμα είχε μια δύναμη τόσο διεγερτική για τις αισθήσεις όσο και μια αληθινή ποιητική δημιουργία. Οι ηθοποιοί σωματοποίησαν το συναίσθημα με τρόπο ακριβή, πειθαρχημένο και ταυτόχρονα σπαραχτικό και απελευθερωτικό. Τα κορμιά δονούνταν με την ακρίβεια μιας ενορχήστρωσης με λεπτομέρεια δουλεμένης και ταυτόχρονα με την ελευθερία της προσωπικής δημιουργίας. Αντί για το παιχνίδι του φωτός με τις σκιές για την ανάδειξη της ποιήσης και της τραγικής, κατακερματισμένης προσωπικότητας του ήρωα, επιλέχθηκε το άπλετο, σχεδόν λευκό φως σε όλη τη διάρκεια της παράστασης. Είχε έτσι

έντονα κανείς την αίσθηση ότι κινείται σε μια περιοχή ονειρική, σχεδόν εξωπραγματική ή ακόμη καλύτερα ότι βρίσκεται σε μια αίθουσα ανατομίας και παρακολουθεί φανερά, μέσα στο διάχυτο φως, με κάθε λεπτομέρεια, την ανατομική χειρουργική επέμβαση όχι πια του ανθρώπινου σώματος αλλά της ανθρώπινης ψυχής και διάνοιας.

Θεωρώ ότι αξίζει να αναφέρω δύο επιμέρους στοιχεία της παράστασης που συμπυκνώνουν και δικαιώνουν το δρόμο που επελέγη από τη συγκεκριμένη ομάδα για την ενσάρκωση του σπουδαίου αυτού έργου: Αρχικά, ο στρατιωτικός χαιρετισμός που επελέγη για τον στρατιώτη Βούτσεκ προς τους ανωτέρους του απέφυγε τον εύκολο δρόμο ενός τυπικού στρατιωτικού ή αυταρχικού χαιρετισμού, όπου το σημαίνουν και το σημαινόμενο θα παρέπεμπαν απλώς σε ένα γνωστό στερεότυπο. Το ανασηκωμένο πόδι σαν σε διαρκή εκκρεμότητα και το ένα χέρι να ακουμπά σε στάση απελπισίας στο μέτωπο, εκτίναξε το πρόσωπο στην περιοχή του τραγικού και της σπαραχτικής κραυγής. Επίσης, η κεντρική για το έργο σκηνή όπου ο Βούτσεκ ξυρίζει τον λοχαγό του για να κερδίσει λίγα χρήματα, αποκτά κάτι από την τόσο σημαντική έννοια Gestus του επικού θεάτρου του Brecht. Ο Βούτσεκ δεν ξυρίζει απλώς στο πρόσωπο τον λοχαγό αλλά σε όλο του το σώμα. Το χέρι σταματά μετέωρο για λίγο στο λαιμό του λοχαγού. Ο ήχος του ξυραφιού σχίζει τη σιωπή ανάμεσα και μέσα από τις λέξεις ξανά και ξανά, με την ίδια ένταση, σκληρότητα και τον ίδιο ρυθμό σε όλη τη διάρκεια της σκηνής, καθιστώντας την έτσι κεντρική στιγμή έκφρασης της συσσωρευμένης οργής και της ανάγκης για διαμαρτυρία των καταπιεσμένων Βούτσεκ.

Χάρηκα πολύ που είδα αυτήν την παράσταση. Χάρηκα ακόμη και για τα σημεία στα οποία ένιωσα να διαφωνώ και για τα οποία θα μπορούσα να ασκήσω κριτική. Δεν θα το κάνω όμως, γιατί το πιο σημαντικό απ' όλα είναι ότι η παράσταση μας φέρνει πάλι στο πρωταρχικό και μας θυμίζει ότι όταν τα βασικά στοιχεία του θεάτρου, η φωνή, το σώμα, οι λέξεις, η κίνηση, η μουσική εμπνέονται και δουλεύονται από έναν άξιο ενορχηστρωτή και πατούν πάνω σε ένα σπουδαίο κείμενο, τότε... γίνεται και πάλι από την αρχή Θέατρο. Ευχαριστώ λοιπόν τον σκηνοθέτη Σάββα Στρούμπο και τους καλούς και άξιους ηθοποιούς Ελεάνα Γεωργούλη, Δαβίδ Μαλτέζε, Μελέτη Ηλία και Δέσποινα Χατζηπαυλίδου.

1. Michael Patterson, «Introduction», στο: Georg Buchner, *Woyzeck*, translated by John Mackendrick, σελ. xiii, Methuen, 1979 (μετάφραση Α.Σ.)

2. Ό.π.

* Η Αναστασία Σανίκα είναι εκπαιδευτικός – θεατρολόγος